

POSTANOWIENIE

Dnia 5 kwietnia 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

SSN Maria Szulc

w sprawie z wniosku A. B.
przy uczestnictwie Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w M.
o zwolnienie z domu pomocy społecznej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 5 kwietnia 2013 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy
od postanowienia Sądu Okręgowego w K.
z dnia 6 marca 2012 r.,

**uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę
do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w K.,
pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Rejonowy w M. postanowieniem z dnia 5 stycznia 2012 r. oddalił wniosek A. B. o zwolnienie z domu pomocy społecznej, w którym został umieszczony bez zgody na podstawie postanowienia Sądu Rejonowego w M. z dnia 27 grudnia 2006 r.

Sąd Okręgowy w K. postanowieniem z dnia 6 marca 2012 r. oddalił apelację wnioskodawcy.

Podstawa faktyczna i prawna obu rozstrzygnięć była tożsama. Sąd Rejonowy w M. postanowieniem z dnia 27 grudnia 2006 r., na wniosek Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w M. orzekł o przyjęciu wnioskodawcy do domu pomocy społecznej bez jego zgody. Orzeczenie powyższe zostało wykonane w październiku 2009 r.. A. B. w dniu 8 kwietnia 2010 r. wniósł o zwolnienie z domu pomocy społecznej. Sąd Rejonowy w M. postanowieniem z dnia 7 lipca 2010 r. w sprawie sygn. akt III RNs .../10 oddalił powyższy wniosek. Postępowanie dowodowe w obecnej sprawie dotyczyło ustalenia, jakie były przyczyny umieszczenia w domu pomocy społecznej i czy nastąpiła zmiana okoliczności w okresie po wydaniu poprzedniego postanowienia. Ustalono, że wnioskodawca jest osobą niepełnosprawną, ma lewostronny niedowład po przebytych udarze, porusza się na wózku inwalidzkim, przemieszcza samodzielnie przytrzymując mebli na krótkich odcinkach w obrębie pokoju. Ostatnio jego stan zdrowia pogorszył się. Wnioskodawca wymaga pomocy przy ubieraniu i kąpieli. Samodzielnie spożywa posiłki, ale nie jest w stanie sam ich przygotować. Źródłem utrzymania jest zasiłek stały w kwocie 444,00 zł. Obecnie nikt z rodziny i środowiska nie utrzymuje z nim kontaktu. Wnioskodawca przed kilku laty darował bratu K. udział w prawie własności lokalu mieszkalnego. W toku pozostaje postępowanie o zwrot przedmiotu darowizny na skutek nieważności umowy bądź jej odwołania. Wnioskodawca źle się czuje w domu pomocy społecznej. Sąd ustalił na podstawie opinii biegłego psychiatry, przeprowadzonej w poprzedniej sprawie o zwolnienie z domu pomocy społecznej, że u wnioskodawcy rozpoznano chorobę psychiczną o obrazie zespołu psychoorganicznego z elementami urojeniowymi, występowanie

objawów otępiennych, zaburzenia zachowania. Biegły wskazał, że pacjent jest chaotyczny w kontakcie, spowolniały psychoruchowo, niezdolny do samodzielnej egzystencji.

Sąd odwoławczy podzielił stanowisko, że wnioskodawcę umieszczono w domu pomocy społecznej w jego interesie, celem zapewnienia koniecznej opieki oraz zadowalających warunków życiowych. Uznał, że względy te pozostają aktualne, bowiem stan zdrowia fizycznego i psychicznego wnioskodawcy nie uległ poprawie i nadal nie może on samodzielnie zadbać o podstawowe potrzeby ani funkcjonować w warunkach domowych bez asysty, poza zakładem nie ma zapewnionych odpowiednich warunków życia i opieki, a dochody nie pozwalają na ich sfinansowanie. Oceniał, że odwoływanie się przez skarżącego do możliwości korzystania z pomocy opiekunki socjalnej i bliżej nieokreślonego lokatora ma jedynie charakter postulacyjny. W ocenie Sądu Okręgowego zwolnienie wnioskodawcy z domu pomocy społecznej stanowiłoby zagrożenie dla zdrowia i życia, stąd wzgląd na jego dobro przemawia za oddaleniem wniosku. Sąd odwołał się do treści art. 41 ust. 1 oraz art. 39 ust. 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. Nr 111, poz. 536 ze zm.) - dalej: u.o.z.p.

Skargę kasacyjną od powyższego postanowienia złożył wnioskodawca. Skarga, oparta na obu podstawach, zarzuca w ramach naruszenia przepisów postępowania, które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, uchybienie: art. 5 k.p.c. i 232 zd. 2 k.p.c. oraz art. 48 u.o.z.p. poprzez nieskorzystanie z możliwości udzielenia wnioskodawcy pouczeń co do stosownych czynności procesowych, brak dopuszczenia dowodów z urzędu oraz nie ustanowienie pełnomocnika z urzędu, mimo występowania u wnioskodawcy objawów charakteropatii i cech otępiennych, ustalenia iż nie jest on w stanie funkcjonować samodzielnie, a w czasie postępowania widoczna była niezaradność, brak inicjatywy i nieskuteczność działań procesowych oraz art. 227 k.p.c., art. 233 § 1 k.p.c. i 286 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c., polegające na niedopuszczeniu dowodu z opinii psychiatrycznej na okoliczność aktualnego stanu zdrowia wnioskodawcy, nie przeprowadzenie wywiadu środowiskowego, nie przesłuchanie pracowników ośrodka opieki społecznej i oparcie rozstrzygnięcia na stanie rzeczy sprzed

wszczęcia postępowania bez weryfikacji prawdziwości i aktualności. W ramach podstawy naruszenia prawa materialnego skarżący powołał art. 38 i 39 w zw. z art. 41 ust. 1 u.o.z.p. poprzez przyjęcie, że wnioskodawca nie jest zdolny do samodzielnej egzystencji.

Uczestnik postępowania wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył:

Zgodnie z art. 31 Konstytucji RP wolność człowieka podlega ochronie prawnej, a w myśl art. 52 Konstytucji RP każdemu zapewnia się wolność wyboru miejsca zamieszkania i pobytu, z tym że podlega ona ograniczeniom wskazanym w ustawie. Powyższe przepisy nakazują przyjąć, że wskazane prawo wyboru oznacza niezależną od Państwa i jego ustaw możliwość postępowania według własnej woli zainteresowanej osoby. Tak rozumianych wolności obywatelskich, nie wynikających z prawa w znaczeniu przedmiotowym, Państwo nie może jednostce przyznawać ani cofać, a ingerując w nie organ państwowy zawsze powinien wskazać podstawę prawną ograniczenia wolności obywatela. W odniesieniu do wnioskodawcy podstawę takiej ingerencji, polegającej na orzeczeniu o przyjęciu do domu pomocy społecznej bez jego zgody, były art. 38 i art. 39 ust. 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego. Kontynuowanie ograniczenia wolności wyboru miejsca zamieszkania i pobytu podlega kontroli sądowej, dokonywanej m.in. przez sądy powszechne w postępowaniu o zwolnienie z domu pomocy społecznej, wszczynanym na wniosek umieszczonego. Oznacza to, że przedłużanie pobytu we wskazanej placówce bez jego zgody, prowadząc do dalszego naruszenia wolności wyboru miejsca zamieszkania i pobytu, podlega tym samym rygoryzmom jak skierowanie z uwzględnieniem zasady aktualności podstaw na datę orzekania (art. 316 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Preambuła cytowanej ustawy wskazuje, że jej celem jest zagwarantowanie osobom z zaburzeniami psychicznymi ochrony ich praw, poszanowania sfery wolności i godności osobistej. Konsekwentnie, zawarta w niej dyrektywa powinna być uwzględniana przy wykładni przepisów wskazanego aktu prawnego. Jednym z nich jest art. 48, przewidujący możliwość ustanowienia dla osoby, której

bezpośrednio dotyczy postępowanie, adwokata z urzędu, nawet bez złożenia wniosku, jeżeli ta osoba ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest zdolna do złożenia wniosku, a sąd uzna udział adwokata w sprawie za potrzebny. Judykatura jednolicie przyjmuje, interpretując wskazaną normę, że pojęcie „może” nie oznacza dowolności i powinno być rozumiane jako obowiązek sądu w sytuacji, gdy uczestnik postępowania ze wskazanych przyczyn nie jest zdolny do ochrony swoich praw w postępowaniu sądowym (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 27 września 2012 r., III CSK 13/12, niepubl., z dnia 5 kwietnia 2012 r., II CSK 575/11, niepubl., z dnia 16 lutego 2012 r., IV CZ 2/12, niepubl., z dnia 28 listopada 2002 r., II CKN 399/11, niepubl.). Zwraca się ponadto uwagę na powinność stosowania gwarancji procesowych wynikających z przepisów kodeksu postępowania cywilnego, tj. art. 5 k.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., art. 212 k.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przewidujących powinność udzielania odpowiednich pouczeń co do czynności procesowych oraz zwracania, stosownie do okoliczności, uwagi stronie na celowość ustanowienia lub wystąpienia z wnioskiem o ustanowienie pełnomocnika z urzędu oraz możliwość dopuszczenia na podstawie art. 232 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. dowodów z urzędu (por. m.in. cyt. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 września 2012 r., III CSK 13/12). W indywidualnych stanach faktycznych Sąd Najwyższy wskazał wręcz na konieczność ustanowienia pełnomocnika z urzędu, a w braku tej czynności sądowej przyjął nieważność postępowania na skutek pozbawienia możliwości obrony praw (por. postanowienie z dnia 15 czerwca 2011 r., V CSK 390/10, niepubl.).

Trafnie wskazuje skarżący, że w postępowaniach przed sądami obu instancji uczestniczył samodzielnie i, jakkolwiek został przesłuchany w charakterze strony, to nie udzielono mu pouczeń co do czynności procesowych, w tym o możliwości zgłoszenia wniosków dowodowych bądź wniosku o ustanowienie pełnomocnika. Z uzasadnienia orzeczenia nie wynika aby sąd w ogóle rozważał celowość zastosowania art. 48 u.o.z.p.. Wprawdzie termin od wydania orzeczenia w poprzedniej sprawie toczącej się z wniosku A. B. o zwolnienie z domu pomocy społecznej do złożenia ponownego był krótki, ale okoliczność ta sama w sobie nie oznacza, że nie mogło dojść do zmiany przesłanek uzasadniających dalszy pobyt w placówce opiekuńczej bez zgody zainteresowanego. Zasadnie wskazuje również

pełnomocnik skarżącego, że indywidualna ocena Sądu, oparta na własnych spostrzeżeniach powziętych na rozprawie, na której wnioskodawca był przesłuchiwany, i możliwość nawiązania z nim kontaktu nie wzdusza wątpliwości co do zakresu jego rozeznania, wynikających z wcześniejszych opinii biegłych psychiatrów, w tym wskazujących na postępujący proces chorobowy. W szczególności, mimo wydania w 2006 r. orzeczenia o skierowaniu do zakładu, wnioskodawca samodzielnie zamieszkiwał i zaspakajał, przy pomocy osób trzecich, potrzeby życiowe aż do października 2009 r.. Z drugiej strony informacje Dyrektora placówki wskazują na życzeniową postawę wnioskodawcy i niezgodność jego twierdzeń ze stanem rzeczy. Niemniej procesowo informacje powyższe nie stanowią dowodu, a wobec zaprzeczenia nie mogą być uznane za okoliczności przyznane. Powyższe okoliczności oraz subiektywna ocena przez wnioskodawcę własnego stanu zdrowia, sytuacji życiowej, podstaw kontynuowania pobytu w placówce opiekuńczej połączone z poczuciem pokrzywdzenia i brakiem akceptacji obecnej sytuacji, której przejawem jest złożenie ponownego wniosku o takiej samej treści obligowały Sąd do podjęcia stosownych, wskazanych wyżej czynności. Ich zaniechanie doprowadziło do naruszenia w przeprowadzonym postępowaniu odwoławczym procesowych zabezpieczeń praw wnioskodawcy, co uzasadnia podstawę kasacyjną naruszenia prawa procesowego, tj. art. 5 k.p.c. i 232 zd. 2 k.p.c. oraz art. 48 u.o.z.p., w sposób prowadzący do konieczności wydania orzeczenia kasatoryjnego (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.). Rozważanie dalszych zarzutów podniesionych w ramach tej podstawy oraz podstawy naruszenia prawa materialnego jest zbędne i niecelowe.

O kosztach postępowania kasacyjnego przed Sądem Najwyższym orzeczono w oparciu o art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 i art. 398 i w zw. z art. 13 § 2 k.p.c..